Ke dvojznačnosti kvantovacích sloves a recipročních výrazů v konstrukcích s násobnými číslovkami[1]

Vojtěch VESELÝ | Ústav pro jazyk český AV ČR

On the ambiguity of quantized verbs and reciprocals in constructions with multiplicative numerals

The paper presents an analysis of two types of syntactic constructions: constructions with a quantized verb like *zaklepat* 'knock' and a quantifier like *dvakrát* 'twice' on the one hand and constructions with reciprocals like *navštívit se* (*vzájemně*) 'visit each other' and a quantifier like *dvakrát* 'twice.' Both of these syntactic construction types display a similar ambiguity: for instance, *dvakrát zaklepat* 'to knock twice' means either 'to make two knocks' or 'to make two series of knocks' while *dvakrát se vzájemně navštívit* means either 'to make two visits' or 'to make four visits (two and two),' with the former senses being instances of "internal" quantification (what is quantified is part of the meaning of the quantized verb and the reciprocal, but it cannot be directly expressed with it). Through this analysis a group of conditions has been identified which arguably have to be met so that the ambiguity could arise: 1. The denotation of the predicate can be divided into separate actions. If reciprocals like *navštívit se* (*vzájemně*) 'to visit (each other)' are considered autonomous verbs (i.e. not syntactic constructions), then it is the case that: 2. The separate actions can be expressed with a verb which is a base for the respective quantized verb or the reciprocal verb in a derivational sense; 3. The verb is syntactically intransitive. A general condition for the observed ambiguity is an interaction of two quantifiers. It can be assumed that when an "external" quantification is opted for, i.e., sets of events are counted, the quantification carried out by the quantized verb or by the reciprocal usually happens before the quantification related to a quantifier like *dvakrát* 'twice.'

Klíčová slova: dvojznačnost, kvantifikace, kvantovací sloveso, násobná číslovka, reciprokum

Key words: ambiguity, multiplicative numeral, quantification, quantized verb, reciprocal

Na úvod tohoto textu stručně popíšu, jaké okolnosti mě k danému tématu přivedly. Při nějaké příležitosti jsem narazil na promluvu typu *Zaklepej dvakrát, tak poznám, že jsi to ty*, zahrnující tzv. kvantovací sloveso *zaklepat* (tj. sloveso označující určité kvantum děje) determinované násobnou číslovkou *dvakrát*. Uvědomil jsem si, že instrukce mluvčího tu není jednoznačná a že jí lze „vyhovět" dvojím způsobem (přičemž ale mluvčí může mít na mysli jen jeden z oněch dvou způsobů): buď tak,

[1] Příspěvek vznikl v rámci řešení grantového projektu GA ČR *Sémantické typy a pragmatické aspekty recipročních sloves v češtině ve světle korpusových dat* č. 21-13807S.

že se klepne dvakrát těsně po sobě, nebo tak, že se provedou dvě série klepnutí, aniž by bylo příliš podstatné, kolik klepnutí jedna i druhá série zahrnují. Uvědomil jsem si rovněž další specifikum takové promluvy: počítají-li se jednotlivá klepnutí, pak předmětem kvantifikace není to, co sloveso přímo vyjadřuje, tj. referovaný děj, ale jeho konstitutivní prvky. Číslovka tu má vlastně „přístup" do lexikálního významu slovesa, vyjadřuje „interní" kvantifikaci, což pro násobné číslovky na *-krát* není obvyklé (srov. ale spojení typu *dvojitá okenice*, *dvojitá postel*, kde se počítají relativně samostatné části referovaných předmětů). Jde nepochybně o jiný typ početní dvojznačnosti, než jaký reprezentuje např. spojení *mnoho bonbonů*, kde mohou být kvantifikovány jednotlivé bonbony, nebo jejich balení, avšak tato dvojznačnost „triviálně" vyplývá z dvojznačnosti tvaru *bonbony*. Ve spojení typu *zaklepej dvakrát* má kvantovací sloveso v obou čteních nepochybně týž význam.

Po nějaké době, při výzkumu recipročních sloves a konstrukcí, jsem si povšiml toho, že se některá reciproka (reciproční výrazy, tj. výrazy s reciproční, vzájemnostní sémantikou) chovají podobně jako kvantovací slovesa typu *zaklepat*, srov. např. *dvakrát se vzájemně urazili*. I v tomto případě platí, že počítají-li se jednotlivé děje (uražení), pak předmětem kvantifikace není to, co je referováno výrazem *urazili se (vzájemně)*. Postřeh o dvojznačnosti reciprok určitého sémantického typu (viz dále) v konstrukcích s kvantifikátory není nijak nový, viz např. Siloniová (2012), avšak o analogii ke konstrukcím se slovesy kvantovacími, pokud vím, zatím pojednáno nebylo.

Otázka, co dvojznačnost takového druhu způsobuje, resp. jaké jazykové nebo mimojazykové podmínky musejí být splněny, aby věta byla takovým způsobem dvojznačná, nebyla dosud uspokojivě zodpovězena. Její zodpovězení je předpokladem pro pochopení/vysvětlení toho, proč z aktionsartových sloves „dovolují" vznik této dvojznačnosti zřejmě právě jen slovesa kvantovací (ale zdaleka ne všechna) a proč z recipročních sloves vystupují v početně dvojznačných konstrukcích jen reciproka „dvoudějová" (taková, která prototypicky označují reciproční situace tvořené dvěma autonomními ději, srov. dále). Předložený text je pokusem podat alespoň částečnou odpověď na výše uvedenou otázku.

Text je strukturován následujícím způsobem: Oddíl 1 je věnován kvantovacím slovesům v konstrukcích s násobnými číslovkami; na základě porovnání kvantovacích sloves umožňujících výše ilustrovanou početní dvojznačnost a kvantovacích (i dalších aktionsartových) sloves, která ji neumožňují, je zde formulována hypotéza o tom, jaké sémantické a syntaktické vlastnosti sloves jsou pro početní dvojznačnost uvedeného typu relevantní. V oddílu 2 je pojednáno o recipročních výrazech v konstrukcích s násobnými číslovkami; řeší se zde otázka, jestli je hypotéza formulovaná v oddílu 1 aplikovatelná rovněž na reciproční výrazy, a má tudíž obecnější platnost. Oddíl 3 je věnován otázce pozice kvantifikátoru ve významové struktuře

vět diskutovaného typu. Oddíl 4 je zaměřen na kvantovací slovesa užitá s recipročním významem. Oddíl 5 obsahuje krátké pojednání o (ne)uzuálnosti jednotlivých interpretací.

1 Kvantovací slovesa

Předpoklad, že pozorovaná dvojznačnost není vlastností všech sloves, resp. predikátů kvantifikovaných násobnou číslovkou, lze ověřit snadno. Srov. např.: *Dvakrát vyslov moje jméno, ať poznám, že jsi to ty*. *Přečti si ten text radši dvakrát, ať v něm nejsou chyby*. *Vysvětli mu to dvakrát, jinak to nepochopí*. Uvedené příklady jsou příkladu *Zaklepej dvakrát, tak poznám, že jsi to ty* podobné v tom, že také obsahují imperativ dokonavého slovesa rozvitý číslovkou *dvakrát*. Analogicky dvojznačné ovšem nejsou, z čehož lze soudit, že volba slovesa je relevantní. Jaká vlastnost slovesa *zaklepat* tedy umožňuje/způsobuje pozorovanou dvojznačnost? Je myslím přirozené hledat ji v oblasti slovního významu. Jak už bylo řečeno výše, sloveso *zaklepat* patří mezi tzv. slovesa kvantovací; jde o taková slovesa na *za-*, která „označují určité vymezené kvantum děje/stavu základového slovesa“ (Veselý et al., 2020, s. 89).[2] Srov. příklady kvantovacích sloves, převzaté od Veselého et al. (ibid.): *zapískat*, *zahoukat*, *zazvonit*, *zatroubit*, *zaklepat*, *zaštěkat*, *zavrzat*, *zarachotit*, *zakašlat*, *zasmát se*, *zakývat*, *zatřást*, *zacvičit si*, *zalyžovat si*. Je možné vyslovit domněnku, že věty jako *Zaklepej dvakrát* jsou uvedeným způsobem dvojznačné proto, že spolu interagují dva výrazy vyjadřující kvantum (množství): kvantovací sloveso a násobná číslovka. Ihned je však třeba říci: pojímáme-li aktionsart jako „nejrůznější kvantování děje/stavu a jeho účastníků“ (Veselý et al., 2020, s. 82), pak by z dané hypotézy vyplývalo, že sledovaná početní dvojznačnost vzniká při kombinaci násobné číslovky s kterýmkoli aktionsartovým slovesem; dále v textu bude ukázáno, že tak tomu není.

Pokud bychom z příkladu *Zaklepej dvakrát, tak poznám, že jsi to ty* vypustili číslovku *dvakrát*, změnily by se nějak možnosti jeho interpretace? Tedy: *Zaklepej, tak poznám, že jsi to ty*. Kvantita děje označeného slovesem *zaklepat* tu není explicitně omezena, avšak uvedenou výpověď bychom pravděpodobně neužili v situaci, kdy může dojít i pouze k jednomu klepnutí[3] – je nutné, aby došlo nejméně ke dvěma

[2] Termín *kvantovací sloveso* se objevuje už u Komárka (2006, s. 205). Daneš, Hlavsa et al. (1981, s. 72) a Daneš (1985, s. 21) mluví o „kvantování děje“; tento význam je připisován vedle sloves na *za-* jako *zamrkat*, *zaslechnout*, *zapískat* také tzv. slovesům incipientním, např. *uvidět*, *uslyšet*.

[3] Možnost takové interpretace ovšem naznačuje Daneš (1985, s. 21): „… zatímco *mrknout* vyjadřuje jednu fázi (dějové minimum), *zamrkat* vyjadřuje jisté vymezené kvantum ‚mrkání‘ (možná že ani nevylučující kvantum minimální).“ Z mého pohledu je namístě připisovat slovesům typu *zamrkat* význam ‚několikrát mrknout‘, tak jako to činí SSJČ nebo SSČ. Skutečnost, že užití těchto sloves

klepnutím. Může přitom jít jak o jednu sérii klepnutí, tak o více takových sérií. Imperativ *zaklepej* je však, zdá se mi, spíše vágní, významově nedourčený než dvojznačný, pokud jde o počet dějových elementů a jejich (ne)rozložení do sérií. Při užití určité číslovky se tato vágnost zcela neodstraňuje, jelikož není (nemusí být) zřejmé, zda jsou kvantifikovány dějové elementy (jednotlivá klepnutí) nebo jejich série, avšak jakoby se přetavuje ve dvojznačnost: je potenciálně komunikačně relevantní, o které z obou čtení se jedná. Ne všechny určité číslovky jsou ale s touto dvojznačností významově slučitelné, srov. *Zaklepej jednou, tak poznám, že jsi to ty*. V tomto případě jde pravděpodobně o počet sérií, protože interpretace ‚jednou klepni' je obtížně slučitelná s významem imperativu *zaklepej*.

Je nutné si položit otázku, a) zda se jako sloveso *zaklepat* chovají i další kvantovací slovesa, b) zda se jako sloveso *zaklepat* chovají i některá další (typově jiná) slovesa aktionsartová. Tímto způsobem lze dospět k ověření/vyloučení výše uvedené domněnky (o interakci dvou výrazů vyjadřujících kvantum), příp. k její korekci či zpřesnění.

Ad a):
V početně dvojznačných konstrukcích s číslovkami na *-krát* můžou figurovat např. také kvantovací slovesa *zabouchat*, *zamrkat* a *zaštěkat*. Pro každé z nich uvedu dva doklady; v prvním dokladu z každé dvojice (tj. (1), (3) a (5)) je dle mého jazykového povědomí prominentní/přirozená ta interpretace, kdy jsou kvantifikovány dějové elementy (jednotlivá bouchnutí, mrknutí a štěknutí), v druhém dokladu z každé dvojice (tj. (2), (4) a (6)) je naopak prominentní interpretace, kdy jsou kvantifikovány jejich série, srov.:

(1) *A přitom to vypadalo, že tápající tým pozvedne kapitán Beránek. V 54. minutě nadvakrát protlačil puk za skvělého Bartu a poslal tým do vedení 2:1. Střelec po něm* ***párkrát*** *radostí* ***zabouchal*** *na plexisklo.* (SYN v10)

(2) *Právě za tuhle situaci mě policista zažaloval. Nejdřív mě oknem vtáhl dovnitř a pak jsem zase rychle musela oknem ven. Já jsem pak asi* ***dvakrát zabouchala*** *na sklo, aby toho policisté nechali, protože celý konflikt byl úplně zbytečný.* (SYN v10)

---

k označení minimálního kvanta nelze zcela vyloučit, nesvědčí o tom, že by tento rys byl inkorporován do jejich lexikálního významu – možnost označení minimálního kvanta je třeba přisuzovat pružnosti významu lexikálních jednotek, v tomto konkrétním případě mající oporu v tom, že některá kvantovací slovesa (např. *zatroubit*) mohou označovat i děje homogenní, nerozčleněné, tj. v jistém smyslu minimální (podrobněji viz níže). Na možnost užít kvantovací sloveso k označení minimálního kvanta děje upozornil také jeden z recenzentů, srov. jeho poznámku ke slovesu *zaklepat*: „když někdo klepne jednou a pak vstoupí, tak mu lze jen těžko vyčítat, že *nezaklepal*". Takový způsob klepání však není obvyklý, stejně jako není obvyklé užívání slovesa *zaklepat* v daném smyslu. Jedno klepnutí může také být snadno přeslechnuto, a pokud dotyčný vstoupí, lze mu myslím vyčíst, že *normálně nezaklepal*.

(3) *MALÁ ROZCVIČKA* ***Desetkrát*** *rychle* ***zamrkejte****. Desetkrát se podívejte nahoru a dolů, doleva a doprava a také v obou směrech úhlopříčky.* (SYN v10)

(4) *Nato se ho soudce Long zeptal, jak si tu cestičku vysvětluje, ale Wilbur na něj jenom* ***jednou nebo dvakrát zamrkal*** *a odpověděl, že nemá zdání, ledaže ji vyšlapala jeho žena, jak nosila od studánky vodu.* (SYN v10)

(5) *„Kolik je dvě a dvě?“ zeptá se Zdeňka Frnková a její pes Alfík* ***čtyřikrát zaštěká****.* (SYN v10)

(6) *Té zimy Michal* ***dvakrát zaštěkal****. Po prvé, když Harley Kennan sedící v sedle na horkokrevném červenavém hřebci nutil ho přeskočit úzkou bystřinu.* […] *A ještě jednou Michal zaštěkal, když Harley na hřbetě téhož plnokrevného koně se snažil zavřít špatně zavěšená vrátka na strmé horské cestě.* (SYN v10)

Porovnejme tyto doklady s užitím kvantovacích sloves *zahoukat*, *zapískat* a *zazvonit*.

(7) *Tori věří na magii čísel. („Špatná čísla člověku ubližují!“) Než projede se svým mercedesem tunelem, musí* ***dvakrát zahoukat****. Bojí se, že by jinak dopadla jako princezna Diana. „Dobrá čísla“ jsou jen sudá, lichá nenávidí.* (SYN v10)

(8) *V onom úseku mezi nákladištěm Loket předměstí a stanicí Loket musí vlak* ***zahoukat*** *celkem* ***čtyřikrát****. Prvně před mostem přes Ohři, jako výstraha pro eventuální pracovníky, pochůzkáře, ale bohužel i pro lidi, kteří si zde krátí cestu, podruhé před přejezdem v Zahradní ulici, potřetí před tunelem a počtvrté u přechodu cyklostezky před vjezdem do stanice Loket* […]*.* (SYN v10)

(9) ***Zapískala třikrát*** *na prsty, jednou dlouze a dvakrát krátce, tak jako vždycky, když svého chundelatého miláčka přivolávala, ale dnes na ni odnikud chlupatá koule nevyskočila.* (SYN v10)

(10) *K nevalné hře Sigmy si své řekli i nespokojení diváci, kteří* ***několikrát*** *neváhali pořádně* ***zapískat****.* (SYN v10)

(11) *Řekla mi, abych nechal telefon* ***pětkrát zazvonit*** *a pak jí nahrál vzkaz.* (SYN v10)

(12) *„Zvonil jsi?“ „Už třikrát.“ Než se objevila správcová, museli* ***zazvonit*** *ještě* ***dvakrát****. Byla kompletně oblečená a načesaná.* (Jack London: Michal, bratr Jerryho)

Mohlo by se zdát, že uvedená slovesa se chovají stejně jako slovesa *zabouchat*, *zamrkat* a *zaštěkat*: první doklad z každé dvojice (tj. (7), (9) a (11)) je přirozené číst tak, že se počítají elementární, nerozčleněné děje, zatímco druhý doklad z každé dvojice (tj. (8), (10) a (12)) může být čten tak, že jsou počítány děje komplexní (série dějů elementárních). Srov. např. doklady (11) a (12): v dokladu (11) jsou pravděpodobně počítána jednotlivá nepřerušená zazvonění, kdežto v dokladu (12) může jít o zazvonění, která jsou komplexní, složená z většího počtu souvislých zvuků přerušených tichem. Rozdíl mezi oběma skupinami sloves je ale v tom, že slovesa *zabouchat*, *zamrkat* a *zaštěkat* v každém případě označují komplexní děj, zatímco slovesa *zahoukat*, *zapískat* a *zazvonit* mohou označovat jak komplexní děj,

tak nerozčleněný děj. Např. sloveso *zabouchat* nutně označuje větší počet (sérii) jednotlivých zvuků, kdežto sloveso *zazvonit* může označovat jak větší počet souvislých zvuků oddělených krátkými přestávkami, tak jeden nepřerušený souvislý zvuk. Sloveso *zazvonit* tedy označuje jednotku dále už prakticky nedělitelnou (zvuk určitého trvání) nebo více takových jednotek v sérii, kdežto sloveso *zabouchat* elementární zvukovou jednotku označovat nemůže. Elementární děje, z nichž jsou složeny denotáty sloves *zabouchat*, *zamrkat* a *zaštěkat*, jsou označitelné tzv. okamžitými slovesy: *bouchnout*, *mrknout* a *štěknout*. Slovesa druhé skupiny k sobě okamžité sloveso buď nemají (*zazvonit*), anebo si obě slovesa (kvantovací sloveso a okamžité sloveso) konkurují, přinejmenším částečně, srov. *zahoukat – houknout*, *zapískat – písknout*.[4] Slovesa typu *zahoukat* i *houknout* lze užít k označení jednoho souvislého zvuku určitého trvání; pak jde o děj sice hypoteticky rozčlenitelný, ale ve skutečnosti nerozčleněný, homogenní. Možnost označit jej slovesem kvantovacím je tedy odrazem toho, že jde o děj určitého trvání; (paralelní) možnost označit jej slovesem okamžitým je zase odrazem toho, že jde o děj fakticky nerozčlenitelný. Syntagmata *dvakrát zapískat* a *dvakrát zabouchat* mají obě schopnost vyjadřovat počet elementárních jednotek i počet jejich sérií, avšak: v případě syntagmatu *dvakrát zapískat* se vždy počítají denotáty slovesa *zapískat*, kdežto v případě syntagmatu *dvakrát zabouchat* se jednou počítá denotát slovesa *zabouchat* (jde-li o série), podruhé se však počítá vlastně denotát jiného slovesa – okamžitého slovesa *bouchnout*.

Jisté je, že syntaktické konstrukce s kvantovacími slovesy typu *zahoukat* a číslovkami na *-krát* také mohou být početně dvojznačné. Srov. modifikovaný příklad z úvodu tohoto textu: *Zatrub dvakrát, tak poznám, že jsi to ty*. I v tomto případě je možná jak interpretace ve smyslu dvou jednotlivých, nerozčleněných dějů, tak interpretace ve smyslu dvou dějových sérií (tj. komplexních dějů). Počítají-li se jednotlivé děje, lze k příslušnému významu, domnívám se, dospět dvojím způsobem: buď tak, že se slovesu *zatroubit* připíše (kontextový) význam jednotlivého, nerozčleněného děje a kvantifikátor se vztahuje přímo k tomuto významu (z hlediska významově kompozicionálního se tedy chová „standardně“, podobně jako např. ve spojení *dvakrát mrknout*), nebo tak, že se slovesu *zatroubit* připíše význam komplexního děje a kvantifikátor se vztahuje k významu jeho složek (z hlediska významově kompozicionálního se tedy chová „nestandardně“, podobně jako např. ve spojení *dvakrát zaklepat*).

[4] Konkurence mezi kvantovacím slovesem a souvztažným okamžitým slovesem však není vyloučená ani u kvantovacích sloves první skupiny. Jde jednak o to, že např. sloveso *zaklepat* lze zřejmě užít i ve smyslu ‚jednou klepnout‘, tedy vlastně namísto slovesa *klepnout*, srov. pozn. č. 3, jednak o to, že sloveso *klepnout* lze užít namísto slovesa *zaklepat* (je to obvyklé především v mluvené češtině), např.: *Až dorazíš, klepni na mě*.

Kvantovací slovesa typu *zatroubit* lze pokládat za jistý mezičlánek mezi slovesy typu *zaklepat* a slovesy typu *zavonět*. Platí totiž, že:

– slovesa typu *zaklepat* nutně označují rozčleněný (komplexní) děj – to souvisí s tím, že u mimořádně krátkých dějů lze trvání (tedy dějové kvantity, která je podstatou významu kvantovacích sloves) dosáhnout jen jejich opakováním,
– slovesa typu *zatroubit* mohou označovat rozčleněný (komplexní) děj i nerozčleněný děj, a užívají se obojím způsobem,
– slovesa typu *zavonět* (*zastydět se*, *zalitovat* aj.) typicky označují jen nerozčleněný děj (třebaže interpretace ve smyslu rozčleněného děje není asi vyloučená).

Zdá se, že podobně jako slovesa typu *zatroubit* se v zásadě chovají i kvantovací slovesa utvořená formantem *za- si*, vyjadřující současně význam kvantitativní a význam proživatelský (denotující tedy děj, který má jisté trvání a z něhož má jeho původce prožitek), srov.:

(13) *Na začátku roku se vždy zvýší počet lidí, kteří míří do posiloven. Většina z nich se ale fitcentry jen mihne.* ***Párkrát si zacvičí*** *a pak se už neukáží. Nakonec zůstane jen pár jednotlivců.* (SYN v10)

(14) *Od půlky října jsem ale byla s Luckou v Ramsau a celkem slušně tady trénovala. Bylo to fajn, dokonce jsem* ***si*** *asi* ***pětkrát zalyžovala*** *na ledovci.* (SYN v10)

Oba doklady lze interpretovat (přinejmenším) dvojím způsobem: buď tak, že je kvantifikováno cvičení na jednotlivých posilovacích strojích, resp. zdolání (sjetí) svahu na ledovci, nebo tak, že je kvantifikován počet návštěv posilovny, resp. lyžařského střediska. V obou případech jsou ale kvantifikovány děje označitelné kvantovacím slovesem, tj. nejde o stejný typ, jaký reprezentuje syntagma *dvakrát zabouchat*.

Spojení typu *dvakrát zatroubit* jsou tedy sice početně dvojznačná, avšak interpretace ve smyslu počítání jednotlivých dějů není podmíněna přístupem kvantifikátoru k lexikálnímu významu slovesa jako u spojení typu *dvakrát zaklepat*. Při hledání podmínek umožňujících početní dvojznačnost vlastní typu *dvakrát zaklepat* proto tuto skupinu zohledňovat nebudu (její zohledňování by analogii mezi konstrukcemi typu *dvakrát zaklepal* a konstrukcemi typu *dvakrát se vzájemně urazili* zbytečně problematizovalo).

O podstatném významovém rozdílu mezi typem *zaklepat* a typem *zatroubit* svědčí také (ne)možnost označit jediný souvislý zvuk: kvantifikátor *jednou*, který zřejmě může plnit jen funkci „externí“ kvantifikace, se může uplatnit ve spojení *jednou zaklepat* i ve spojení *jednou zatroubit*, avšak pouze spojení *jednou zatroubit*

je početně dvojznačné (ve smyslu ‚jediný nepřerušený zvuk' vs. ‚série zvuků') – z toho je patrné, že v případě sloves typu *zatroubit* početní dvojznačnost skutečně není spjata s rozdílem mezi „interní" a „externí" kvantifikací. Slovesa typu *zaklepat* vyjadřují rys [+ iterace], zatímco slovesa typu *zatroubit* jsou v tomto ohledu bezpříznaková, tj. vyjadřují rys [± iterace]. Totéž platí o jejich základových imperfektivech, srov. např. *dlouze klepat* vs. *dlouze troubit*.

Některá slovesa mohou patřit k typu *zaklepat* nebo k typu *zatroubit*, v závislosti na svém kontextovém významu. Takové je např. sloveso *zacinkat*: může označovat jak víceméně souvislý zvuk (*telefon zacinkal*, *zacinkal klíči* aj.), pak náleží k typu *zatroubit*, tak zvuk nesouvislý, nespojitý (*zacinkal nožem o skleničku*), pak náleží k typu *zaklepat*. V prvním typu kontextů se sloveso *zacinkat* významově překrývá s okamžitým slovesem *cinknout*, tj. *zacinkat* vyjadřuje rys [± iterace] a *cinknout* vyjadřuje rys [– iterace][5] (*telefon zacinkal – telefon cinknul*; *cinknout* ale nejspíše zdůrazňuje významový moment krátkosti děje), zatímco ve druhém typu kontextů jsou, alespoň hypoteticky, obě slovesa významově disjunktní, tj. *zacinkat* vyjadřuje rys [+ iterace] a *cinknout* vyjadřuje rys [– iterace] (*zacinkal nožem o skleničku – cinknul nožem o skleničku*).[6]

Zdá se, že početně dvojznačná jsou rovněž spojení verbálního substantiva od kvantovacího slovesa a základní, násobné nebo druhové/souborové číslovky, tj. spojení typu *dvě zaklepání*, *dvojnásobné zaklepání*, *dvojí*/*dvoje zaklepání*. Těmito nominalizacemi se ale v textu podrobněji zabývat nebudu (především kvůli jejich nízké doloženosti), uvedu zde jen několik příkladů:

(15) *Vedle toho se chystá také řada drobných praktických zlepšení, jako je otevírání dveří pouhým* ***dvojím zaklepáním*** […]. (SYN v10)

(16) *Dole se ozvalo* ***dvojí zaklepání*** *v krátkém odstupu.* (SYN v10)

(17) *Nebyl to smluvený signál, žádná* ***dvě zaklepání****, pauza a další* ***dvě zaklepání****.* (http://www.obrys-kmen.cz/archivok/index.php?rok=2005&cis=42&cl=01)

(18) *Zazněla* ***dvě zaklepání****, úsečná a zamítavá.* (Kate Furnivallová: Stíny na Nilu)

Zřejmě platí, že doklady (15) a (17) je přirozenější číst ve smyslu počítání elementárních dějů, zatímco doklady (16) a (18) je přirozenější číst ve smyslu počítání komplexních dějů.

---

[5] To ale samozřejmě neznamená, že by sloveso v tomto případě nemohlo vyjadřovat opakovaný děj (ve spojení s kvantifikátorem), srov. *telefon třikrát cinknul*.

[6] Je přitom možné vyslovit domněnku, že *zacinkal nožem o skleničku* ve smyslu ‚jednou cinknul' je přijatelnější než *zaklepal na dveře* ve smyslu ‚jednou klepnul' v důsledku odlišné podoby referovaného děje: cinknutí o skleničku je zvuk, který má jistou „neminimální" kvantitu (má svůj vrchol a dozvuk), naproti tomu klepnutí představuje zvuk, u něhož lze kvantity dosáhnout pouze opakováním.

Ad b):
K aktionsartovým, tj. různé měrové významy vyjadřujícím slovesům patří vedle kvantovacích sloves dále např.:

- distributiva: *posbírat*, *pozatýkat*, *pozavírat* aj.,
- kumulativa: *nasbírat*, *nakrást*, *nachodit* aj.,
- exhaustiva: *ubít*, *umluvit se*, *upálit* aj.,
- saturativa: *načekat se*, *naprosit se*, *nachodit se* aj.,
- excesiva: *přejíst se*, *přetrénovat se*, *předávkovat se* aj.,
- slovesa okamžitá: *písknout*, *houknout*, *vrznout* aj.

Další typy aktionsartových sloves a podstatně větší množství příkladů uvádějí Veselý et al. (2020, s. 84n.). Nezdá se, že by se slovesa kteréhokoli z těchto významových typů chovala analogicky slovesům typu *zaklepat*. Srov. např. *Dvakrát (za život) jsem nachytal alespoň pět ryb*. Referovaný děj je tu nepochybně rozčlenitelný, jednotlivé elementární děje jsou dokonce označitelné perfektivem *chytit*, které s kumulativem *nachytat* významově souvisí (*nachytat alespoň pět ryb → alespoň pětkrát chytit rybu*), přesto číslovka determinující sloveso *nachytat* elementární děje kvantifikovat nemůže, srov. *pětkrát zamrkat → pětkrát mrknout* (v jedné z možných interpretací) vs. *pětkrát nachytat ryby ↛ chytit pět ryb*. Podobně např. *dvakrát napekla cukroví*, *dvakrát jsem se přejedl* – číslovka nemá přímý vztah k množství napečeného cukroví, resp. k množství snědeného jídla. Je tedy zřejmé, že samotná interakce dvou výrazů vyjadřujících kvantum není postačující podmínkou pro vznik dvojznačnosti, jakou lze pozorovat u spojení *dvakrát zaklepat*.

Na základě porovnání kvantovacích sloves typu *zaklepat* s dalšími kvantovacími slovesy a s aktionsartovými slovesy jiných významových typů (srov. výše) se mi následující vlastnosti sloves typu *zaklepat* jeví jako potenciálně relevantní pro početní dvojznačnost jejich konstrukcí s násobnými číslovkami:

1. rozčlenitelnost denotátu slovesa na samostatné a dále de facto nedělitelné dějové elementy,
2. možnost označit dějové elementy slovotvorně souvisejícím slovesem, které samo o sobě nemůže označovat komplexní děj jako celek,
3. nedeterminovanost slovesa akuzativním objektem.

Ad 1: Uvedená vlastnost vylučuje kvantovací slovesa typu *zazvonit*, jelikož jejich denotát může být rozčleněný i nerozčleněný, srov. výše. Nezdá se ale, že by šlo o podmínku postačující pro vznik pozorované dvojznačnosti. Srov. např. *pozavíral všechna okna*; *nasázel jsem mamince do záhonu růže*; *babička nasmažila řízky*; *co*

já jsem se tenhle týden naprala oblečení; *v mládí jsem se něco nabruslil*. Uvedená slovesa v daném užití označují komplexní, rozčlenitelné děje, avšak při jejich spojení s násobnou číslovkou žádná početní dvojznačnost nevzniká.

Ad 2: Zatímco kvantovací slovesa typu *zaklepat* označují komplexní děj složený z elementárních dějů, slovotvorně souvztažná okamžitá slovesa označují děje, které nejsou lexikálně konceptualizovány jako komplexní děje[7] – tento význam je tedy případně nutno vyjádřit jiným způsobem, srov. *bouchl do dveří* (rozumí se ‚jednou bouchl do dveří') vs. *třikrát bouchl do dveří* (potenciální konkurent spojení *třikrát zabouchal do dveří*) vs. *bouchl do trojích dveří*. Slovotvorně souvztažná slovesa s uvedenou vlastností jsou ale k dispozici rovněž pro některá aktionsartová slovesa, která dvojznačnost typu *dvakrát zaklepal* neumožňují. Srov. např. *pozavíral všechna okna – zavřel všechna okna* (sloveso *zavřít* tu vyjadřuje komplexní děj složený z dílčích dějů); *nachytat padesát ryb – chytit padesát ryb*. Bod 2 tedy není postačující podmínkou pro vznik diskutované dvojznačnosti, třebaže je pro ni charakteristický.

Ad 3: Povšimněme si, že kvantovací slovesa jsou buď (a to většinou) bezobjektová (*zakvákat*, *zakýchat*, *zacvičit si* apod.), nebo jsou (v menšině případů) determinovaná objektem v instrumentálu (*zakýval hlavou*, *zacinkal klíči*), popř. mohou mít současně dativní a instrumentálové doplnění (*zatřásl mi pravačkou*). Absence pozice pro akuzativní objekt má souvislost se sémantikou kvantovacích sloves: nejsou slovesy mutačními, nevyjadřují zasažení (vznik, zánik nebo změnu) nějaké entity, jejich „smyslem" je vyjádření kvantity děje jako takového.[8] Jde o slovesa procesuální, typicky vyjadřující zvuky (*zaštěkat*, *zatikat*, *zavrzat*), tělesné pohyby (*zamrkat*, *zachvět se*) nebo fyzické aktivity (*zacvičit si*). Představitelná jsou spojení jako

[7] Denotáty okamžitých sloves ve skutečnosti nejsou nutně atomické. Např. děj označený slovesem *klepnout* je možné při sémantické analýze rozčlenit přinejmenším do dvou fází: 1. ruka se přibližuje k objektu a přichází do kontaktu s ním, 2. ruka se vzdaluje objektu. Tyto fáze však nejsou konceptualizovány jako samostatné děje, na rozdíl od elementárních dějů tvořících denotát slovesa *zaklepat*. Odrazem této konceptualizovanosti je právě to, že s kvantovacím slovesem *zaklepat* je asociováno okamžité sloveso *klepnout*.

[8] Názor, že kvantovací slovesa nejsou slovesy mutačními, je v aspektologii převažující, tradiční. Zastává jej např. Veselý (2014, s. 67n.), viz kapitolu věnovanou slovesům okamžitým, kvantovacím a omezovacím (všechny tři typy sloves jsou zde hodnoceny jako nemutační); tam lze najít i odkazy na další autory sdílející toto stanovisko (ibid., s. 67, pozn. č. 2). Netradiční pohled na zmíněné tři typy sloves lze najít u Komárka (2006); Komárek přičítá dokonavým okamžitým, kvantovacím a omezovacím slovesům význam mutace: okamžitá a kvantovací slovesa vyjadřují současně mutaci vznikovou a zánikovou (např. sloveso *zapískat* by vyjadřovalo přechod od ticha ke zvuku a následný přechod od zvuku k tichu), omezovací slovesa vyjadřují pouze mutaci zánikovou.

Žába zakvákala svou žabí etudu,[9] zde však už nejspíše nejde o sloveso kvantovací – prefix *za-* tu má funkci prostě zdokonavující. Při determinaci takového slovesa násobnou číslovkou žádná početní dvojznačnost nevzniká, srov. *Žába dvakrát zakvákala svou žabí etudu* (nemůže tu jít o nic jiného než o realizaci dvou etud). Bod 3 se tedy jeví jako nutná podmínka pro vznik pozorované dvojznačnosti, třebaže nejde o podmínku postačující – je celá řada aktionsartových sloves, která rovněž nemají akuzativní objekt, avšak uvedenou dvojznačnost neumožňují, srov. saturativa jako *načekat se*, *naprosit se*, *nachodit se*.

Podmínkou postačující pro vznik početní dvojznačnosti ilustrované příkladem *dvakrát zaklepat* není sama o sobě žádná z vlastností 1 až 3. Zdá se mi ale, že současným uplatněním bodů 1 a 3 se lze k formulování postačujících podmínek přiblížit. Uvažme např.: *pozavírat okna*, *nachytat padesát ryb* – je splněna podmínka 1, ale není splněna podmínka 3; *přetrénovat se*, *předávkovat se* – je splněna podmínka 3, ale ne nutně podmínka 1 (denotovaný děj není nutně komplexní, rozčlenitelný na elementární jednotky – může jít např. o jeden příliš dlouhý trénink, jednorázové požití příliš velké dávky drogy); *naspat se* (v užití typu *naspal ses už dost, vstávej*) – není splněna podmínka 1 ani podmínka 3. Je otázka, jak hodnotit saturativa užitá v neaktuálním významu, např. *nachodit se* (*do toho obchodu jsem se něco nachodil*), *nalétat se* (*do Londýna jsem se něco nalétal*). Jde o slovesa bezpředmětová, jejichž denotát je komplexní, rozčlenitelný na jednotlivé návštěvy obchodu, resp. lety do Londýna. Snad tu je překážkou ta skutečnost, že jde o slovesa inherentně kvantifikovaná způsobem, který další kvantifikaci vylučuje, srov. **do Londýna jsem se dvakrát*/*mnohokrát nalétal*. Překážkou může být také samotná neaktuálnost děje, srov. *na něčí dveře jsem v životě zaklepal snad jen dvakrát* (tedy: při neaktuálním užití daného slovesa žádná dvojznačnost nevzniká, o počet jednotlivých klepnutí tu dozajista nejde).

Je namístě si položit otázku, zda je mezi podmínkami 1 a 3 nějaký vztah, nebo jinak řečeno, proč diskutovanou dvojznačnost umožňují právě slovesa, jejichž denotát je komplexní a která nevážou akuzativní objekt. Porovnejme kvantovací sloveso *zaklepat* a distributivní sloveso *pozavírat*, např. v užití *zaklepal na dveře* a *pozavíral všechny dveře*. V obou případech platí, že dějový denotát je komplexní, rozčlenitelný na elementární jednotky. V prvním případě ale kvantita děje nijak nezávisí na kvantitě denotátu substantiva ve funkci objektu, elementárních dějů je více, i když se klepe jen na jedny dveře; naproti tomu v druhém případě je kvantita děje podmíněna kvantitou objektového substantiva, tj. elementárních dějů je právě

[9] Autentickým dokladem se mi tento typ doložit nepodařilo.

tolik, kolik je dějem (ději) dotčeno dveří.[10] Pokud je v takových případech sloveso determinováno násobnou číslovkou (*třikrát pozavíral všechny dveře*), není možné, aby tato číslovka udávala počet elementárních dějů, jelikož ten je určen kvantifikátorem determinujícím objektové substantivum, srov. *pozavíral troje dveře*. V příkladu *třikrát zaklepal na dveře* může násobná číslovka vedle počtu komplexních dějů vyjadřovat i počet elementárních dějů, protože elementární děje zasahují jednu a tutéž entitu a s výjimkou času realizace mohou být zcela identické.[11] Nakonec ani není k dispozici jiný způsob, jak počet elementárních dějů tvořících komplexní děj vyjádřit; je sice možné využít okamžité sloveso (*třikrát klepl na dveře*), význam takového spojení je však mírně odlišný (nevyrozumívá se nutně, že šlo o klepnutí provedená krátce po sobě, v sérii).

Na základě výše řečeného je možné podmínku 3 „sémantizovat" a sloučit ji s podmínkou 1:

> Vznik sledované početní dvojznačnosti umožňují jen taková slovesa, která ve svém aktuálním užití vyjadřují komplexní děj, rozčlenitelný na děje elementární, přičemž tato komplexnost není podmíněna kvantitou denotátu některého z argumentů slovesa.

Zdá se, že takto formulovaná sémantická podmínka „generuje žádoucí výsledky". Vylučuje tedy např. slovesa *pozavírat*, *posedat si*, *nasbírat* (komplexnost děje závisí na povaze referentu slovesného argumentu), ale také slovesa jako *najezdit se*, *nalétat se* (mimo neaktuální užití není referovaný děj jednoduše rozčlenitelný na elementární jednotky) a rovněž slovesa jako *zatroubit*, *zazvonit* (ani jejich denotáty nelze dobře rozčlenit na elementární, dále nedělitelné jednotky; s tím koresponduje také absence sloves, která by takové jednotky denotovala). Uvedenou podmínku naopak splňují slovesa jako *zabouchat*, *zaklepat*, *zamrkat* atd.

2 Reciproka

Reciproka (reciproční výrazy) vyjadřují situace, jejichž podstata je reciproční, vzájemnostní. Haspelmath (2007, s. 2088) mluví přímo o vzájemných situacích nebo událostech (*mutual situations*/*events*), s dodatkem, že jde o zvláštní typ vzájemných konfigurací (*mutual configurations*) – zatímco vzájemnostní situace zahrnují děje,

[10] Objektové doplnění není ovšem jediné doplnění slovesa, které může mít vztah ke kvantitě dějového denotátu; srov. případy jako *posedat si* (*všichni hosté už si posedali*), *poumírat* (*všichni příbuzní mu poumírali*), *povdávat se* (*všechny kamarádky se jí povdávaly*), kde kvantita děje koreluje s kvantitou denotátu subjektu.

[11] Zcela identické ovšem být nemusejí, jejich provedení se může lišit.

vzájemnostní konfigurace zahrnují jak děje, tak stavy. Vzájemnostní situace Haspelmath (ibid.) definuje takto: „A mutual situation can be defined as a situation with two or more participants (A, B, …) in which for at least two of the participants A and B, the relation between A and B is the same as the relation between B and A."

Lze rozlišovat několik výrazových typů reciprok. Podstatný je především rozdíl mezi tzv. reciproky lexikálními, u nichž recipročnı́ význam není gramaticky indikován,[12] a reciproky gramatickými, u kterých recipročnı́ význam gramaticky manifestován je; jde např. o lexikální jednotky *potkat (někoho)*, *bojovat (s někým)*, *sousedit (s někým*/*něčím)* aj. na jedné straně a o výrazy *nenávidět se (vzájemně)*, *urazit se (vzájemně)*, *pomlouvat si rodiče (vzájemně)*, *pohádat se (spolu)*, *potkat se (spolu)*, *nenávidět jeden druhého* na druhé straně.[13] V tomto textu se budu věnovat převážně (ale ne výlučně) základnímu typu českých reciprok, tj. reciprokům akuzativního typu, zahrnujícím recipročnı́ marker *se*.

Terminologická poznámka: Na výrazy typu *nenávidět se (vzájemně)* nebo *urazit se (vzájemně)* lze v literatuře najít dva protichůdné názory, pokud jde o status elementu *se* a (což s tím souvisí) povahu výrazu jako celku. Podle některých autorů (např. Kettnerová a Lopatková (2020)) má element *se* status pádového tvaru a výrazy jako celek mají povahu syntaktické konstrukce; převažující pohled je však ten, že elementu *se* status pádového tvaru přisoudit nelze (protože jde o morfém, částici apod.), a výrazy typu *nenávidět se* je namístě hodnotit jako recipročnı́ slovesa (srov. např. analýzu výrazu *se* v srbochorvatštině u Zecové (1985) a stanovisko Haspelmatha (2007), Dimitriadise (2008) a Siloniové (2012), kteří na analýzu Zecové odkazují). Jde v každém případě o poněkud kontroverznı́ otázku, jejíž vyřešení pro předmět tohoto textu není nezbytné. Výrazy typu *nenávidět se* proto označuji neutrálním termínem *reciproka*, příp. *recipročnı́ výrazy*, nikoli jedním z příznakových termínů *recipročnı́ sloveso – recipročnı́ konstrukce*.

Reciproka jako *urazit se (vzájemně)* lze označit jako „dvoudějová"; jde o případy, kdy jsou denotovány dva zřetelně rozlišitelné děje, z nichž každý má dva participanty, nejčastěji agens a patiens, které odpovídají právě dvěma účastníkům (mimojazykovým referentům), avšak v opačné konfiguraci. Např. *Radek a Martina se vzájemně urazili* – platí, že Radek urazil Martinu a Martina urazila Radka; podobně také u *nenávidět se*, *kritizovat se*, *podporovat se*, *škodit si* aj. Je-li účastníků v reci-

[12] Jinak s termínem *lexikální reciprokum* pracuje Nedjalkov (2007, s. 14n.), srov.: „These are items whose meaning is not a mere sum of the meaning of the base and the meaning 'each other'" (ibid., s. 14). K lexikálním reciprokům tedy Nedjalkov počítá i reciproka tantum, tj. jednotky zahrnujícı́ recipročnı́ marker, které jsou ovšem slovotvorně nemotivované.

[13] Podrobný popis typologie prostředků vyjadřujících reciprocitu v češtině lze najít u Kettnerové a Lopatkové (2020).

pročním vztahu více (*Radek, Martina a Jindra se vzájemně urazili*), je více rovněž označených dějů, a vztahy mezi ději a jejich účastníky jsou celkově komplikovanější. Významovým protipólem „dvoudějových" reciprok jsou reciproka „jednodějová" (oba termíny budu dále uvádět bez uvozovek), např. *líbat se*, *prát se*, *(po)hádat se*, *potkat se*. Jde o případy, kdy sloveso neoznačuje dva zřetelně rozlišitelné děje, ale spíše jeden děj, který má dvě složky. Srov. nepřirozenost vyjádření recipročního děje pomocí koordinace vět s odpovídajícím tranzitivním slovesem: *Radek a Martina se potkali – Radek potkal Martinu a Martina potkala Radka* (srov. možnost analogického vyjádření dvoudějové reciprocity: *Radek a Martina se vzájemně urazili – Radek urazil Martinu a (stejně tak) Martina urazila Radka*). Tak jako u dvoudějových reciprok má tento děj dva účastníky, avšak ti odpovídají jen jednomu participantu, a to agentu; pokud se dva kluci perou, jsou agenty příslušného recipročního děje. O participantu s pasivní rolí (nejčastěji patientu) v těchto případech dost dobře mluvit nelze, máme-li na mysli celistvý děj denotovaný slovesem. Svědčí o tom nemožnost vyjádřit recipročí situaci pomocí koordinace vět s pasivní perspektivou, např. *Radek a Martina se potkali – *Radek byl potkán Martinou a Martina byla potkána Radkem*.[14] O participantu s pasivní rolí bychom mohli uvažovat jen při „rozdrobení" děje na jednotlivé složky; pokud se Adam a Jirka perou, tak např. Adam chytne Jirku za krk, Jirka Adama kopne do kolena apod. Takové „rozdrobení" je však možné jen hypoteticky, např. při sémantické dekompozici slovesa.[15]

Nutno podotknout, že uvedeného významového rozdílu si všímá řada autorů, pouze jej vystihují odlišnými termíny. Např. Kemmerová (1993, § 4.1.3) mluví o přirozeně recipročních událostech, Dimitriadis (2008) pracuje s pojmem neredukovatelně symetrické události; oba pojmy odpovídají výše uvedenému pojmu jednodějových reciprok. Haspelmath (2007, s. 2106n.) rozlišuje uniplexní a multiplexní vzájemné události (*uniplex × multiplex mutual events*), např. *quarrel × tell each other a secret*; všímá si toho, že multiplexní vzájemné události jsou nutně vyjadřovány jen gramatickými reciproky (jde o jazykovou univerzálii).

Konstrukce s dvoudějovými reciproky typu *dvakrát se vzájemně urazili* jsou potenciálně dvojznačné: kvantifikovány mohou být buď jednotlivé děje, tj. složky recipročí dějové situace, nebo recipročí situace jako celek, srov.:

(19) *O vítězství svedl dramatický souboj s Italem Markem Melandrim a v předposledním kole* ***se vzájemně dvakrát předjeli***. (SYN v10)

[14] Tato otázka by vyžadovala podrobnější diskusi, jelikož absence patientu není jediným důvodem pro nepřijatelnost takových konstrukcí a jelikož různá slovesa se v tomto ohledu mohou chovat různě (srov. např. *potkat se*, *líbat se*, *prát se*).

[15] O rozdílech mezi oběma typy reciprok pojednávají také L. Veselý a V. Veselý (2022).

(20) *Říkal jsem jim: Pánové, takhle se bavit nebudeme.* ***Dvakrát jsme se navzájem vyrazili*** *ze dveří. Pak jsme jim řekli: Končíme, tady máte peníze a už se v životě nevracejte.* (SYN v10)

Oba příklady lze interpretovat buď tak, že proběhly celkem dva děje (dvě předjetí, dvě vyražení ze dveří), nebo tak, že proběhly celkem čtyři děje (dvě vzájemná předjetí a vyražení ze dveří, tj. celkem čtyři předjetí, resp. vyražení ze dveří). První interpretace, tj. počítání jednotlivých dějů, je nejspíše pravděpodobnější. Možnost obojího významu ovšem indikují doklady, které jsou jednoznačné jedním nebo druhým způsobem, srov.:

(21) *Za rok působení řešila 12 případů, respektive čtrnáct,* ***dvakrát na sebe podali vzájemně podnět*** *podřízený i nadřízený.* (SYN v10)

(22) *Obřad rozvodu proběhl nejspíš podle starého pravoslavného rituálu, jak ho popisuje Dostojevskij: manželé* ***si musí*** *před ikonou* ***třikrát navzájem plivnout*** *do tváře, zvolat šestkrát po sobě chadi, chadi, uběgaj z majej žizni, zmija proklataja, a pak aspoň půl hodiny upřímně plakat.* (SYN v10)

Zatímco v dokladu (21) jde nepochybně o počítání jednotlivých dějů, v dokladu (22) se počítají dvojice dějů (vzájemná plivnutí do tváře). Podstatné je, že jednodějová reciproka takovou dvojznačnost neumožňují; vždy se počítají jen dějové celky, tj. kvantifikátor nemá přístup k dějovým složkám, které tyto celky konstituují, srov.:

(23) *Obě mužstva* ***se spolu utkala*** *letos už* ***dvakrát****. U Labe vyhráli brodští hráči přes výraznou střeleckou převahu jenom 3:1, doma v Kotlině se oba soupeři rozešli i po prodloužení smírně 2:2.* (SYN v10)

(24) *Vyrovnaný zápas se dal očekávat, odpovídal naší vzájemné bilanci. Dobře se známe,* ***prali jsme se spolu dvakrát*** *a skóre jsme měli 1:1.* (SYN v10)

(25) *Oblouk je proveden z trubky – 356 mm. Závěsy jsou šikmé a* ***vzájemně se dvakrát kříží****. Jsou vyrobeny z tyčí – 22 mm z korozivzdorné oceli S460.* (SYN v10)

Ve všech třech dokladech jsou recipročním výrazem označeny pouze dva děje, jistě ne čtyři (v posledním dokladu jde spíše o stav než o děj). Toto rozdílné chování jednodějových a dvoudějových reciprok v konstrukcích s násobnými číslovkami se při výzkumu reciprocity využívá k testování sémantického typu reciprocity: spojíme-li reciprokum s kvantifikátorem typu *dvakrát* a výsledná konstrukce je početně dvojznačná, jde o reciprokum dvoudějové; pokud je daná konstrukce naopak početně jednoznačná, jde o reciprokum jednodějové (srov. Siloni, 2012).

Zdá se, že nominální reciproka v konstrukcích se základními, násobnými a druhovými/souborovými číslovkami rovněž mohou být dvojznačná, např.:

(26) *Semily a ukrajinská Koločava se po* ***dvou vzájemných návštěvách*** *svých představitelů shodly na navázání oficiálního partnerství.* (SYN v10)

Uvedený doklad lze pravděpodobně číst ve smyslu ‚proběhly celkem dvě návštěvy' i ve smyslu ‚proběhly celkem čtyři návštěvy'. Tyto konstrukce jsou ovšem většinou málo doložené (relativně více doložené jsou jen konstrukce se základními číslovkami), podrobněji se jimi zde zabývat nebudu.

Dvoudějová reciproka se tedy v konstrukcích s číslovkami na *-krát* chovají podobně jako kvantovací slovesa typu *zaklepat*. Pokusím se nyní popsat shody a rozdíly mezi oběma typy predikátů, pokud jde o jejich sémantické a syntaktické vlastnosti.

a) sémantické vlastnosti

a1) počet denotovaných dějů

Porovnáme-li kvantovací slovesa typu *zaklepat* a dokonavá reciproka typu *navštívit se (vzájemně)*, lze říci, že v obou případech jsou vždy denotovány nejméně dva děje (dvě klepnutí, dvě návštěvy). Nedokonavá reciproka interpretovaná iterativně naproti tomu typicky označují větší počet dějů (srov. *vzájemně se navštěvovali* – vyjádřen je neurčitý větší počet jednotlivých návštěv), navíc se obvykle nekombinují s násobnými číslovkami (srov. ale spojení typu *dvakrát do roka se vzájemně navštěvovali*, kde je násobná číslovka součástí časového určení; i taková spojení jsou pravděpodobně dvojznačná). Proto je vhodné kvantovací slovesa typu *zaklepat* porovnávat především s dokonavými reciproky typu *navštívit se*.

V případě kvantovacích sloves typu *zaklepat* i dvoudějových reciprok jsou sice denotovány nejméně dva děje, podle mé intuice však v případech, kdy počet dějů není specifikován kvantifikátorem, lze kvantovací slovesa typu *zaklepat* přirozeně interpretovat tak, že vyjadřují i větší počet dějů než dva (tj. tři nebo více), kdežto dokonavá reciproka typu *navštívit se* jsou přirozeně čtena ve smyslu ‚právě dva děje'. Např.:

(27) *Zástupci Renaultu i Karosy* ***se vzájemně navštívili*** *a projevili veliký zájem spolupracovat při výrobě autobusů, ale i v dalších oborech.* (SYN v10)

Preference čtení ve smyslu dvou návštěv (tj. zástupci Renaultu navštívili zástupce Karosy a obráceně) tu vyplývá z užití perfektiva, srov. odlišný význam věty s imperfektivem *navštěvovat se*.

a2) povaha denotovaných dějů

Kvantovací slovesa typu *zaklepat* denotují sekvenci dějů (jednotlivých klepnutí), které jsou typicky, i když nikoli nutně identické (lze si např. představit, že sloveso *zaklepat* označuje děj realizovaný tak, že se intenzita jednotlivých klepnutí postupně zvyšuje). Reciproka typu *navštívit se* denotují děje, které jsou sice odlišné v tom

smyslu, že mají „opačný směr“ (např. *bratr a sestra se vzájemně navštívili*: konstrukce tu vyjadřuje dvojí změnu lokace, bratr navštívil sestru a sestra navštívila bratra), ale druhově jde o stejné děje (návštěvy). Podobnost mezi denotáty kvantovacích sloves a recipročních sloves je rovněž v tom, že příslušné děje mají tytéž účastníky; v případě recipročních sloves ovšem tito účastníci participují na ději odlišným (opačným) způsobem.[16]

V důsledku toho, že jednotlivé děje denotované recipročními výrazy mají (referenčně) různé původce, mohou být realizovány současně (např. *vzájemně se pozdravili*); často však jde o děje jdoucí po sobě, s větší nebo menší prolukou mezi sebou (srov. *vzájemně se navštívili*). O kvantovacích slovesech typu *zaklepat* naopak platí, že vždy denotují děje po sobě jdoucí, typicky s velmi krátkou prolukou mezi sebou.

b) syntaktické vlastnosti

Kvantovací slovesa jsou buď bezobjektová (*zamrkat*, *zatroubit*, *zacinkat*), nebo vážou objekt vyjádřený substantivem v instrumentálu (*zahýbat rukou*, *zatřást větví*). Společnou vlastností kvantovacích sloves a reciprok je to, že nejsou rozvíjena akuzativními tvary substantiv. Platí to ale pochopitelně jen pro reciproka akuzativního typu, nikoli pro reciproka jiných typů, srov. *posílali si zamilované dopisy*, *vrhali na sebe zamilované pohledy* aj.

Zatímco reciproka označují děje, které mají vždy nejméně dva účastníky (to platí pro jejich denotát jako celek i pro jeho složky), kvantovací slovesa označují děje, které mohou mít (a často mají) jen jednoho účastníka. Na syntaktické rovině se tento rozdíl projevuje v syntaktické pozici subjektu: v případě reciprok tato pozice musí být obsazena koordinační skupinou, plurálovým tvarem substantiva nebo substantivem s kolektivním významem, kdežto v případě kvantovacích sloves žádná taková omezení na subjekt kladena nejsou; srov. *bratr a sestra* / *sourozenci se často navštěvovali* / *rodina se často navštěvovala* / **bratr se často navštěvoval* vs. *muž zaklepal na dveře*.[17] Účastníkům implikovaným dvoudějovými reciproky je přiřazena dvojí sémantická role; jedna z rolí je aktivní, druhá je pasivní, typicky jde

[16] Tvrzení, že děje denotované recipročními slovesy mají tytéž účastníky, ovšem platí jen zhruba, srov. např. *oba vězni se vzájemně napadli noži* – větu lze přirozeně číst tak, že vězeň A napadl vězně B nožem C a zároveň vězeň B napadl vězně A nožem D (prostředky obou dějů jsou tedy referenčně odlišné).

[17] Nutno ale podotknout, že ačkoli lze kvantovací slovesa užívat v singulárových i plurálových tvarech, užití v singuláru bývá běžnější, což pravděpodobně souvisí s tím, že tato slovesa často označují děje, které člověk provádí sám. Srov. např. *zaklepat*, *zamrkat*, *zatroubit*, kde je podle dat z korpusu SYN v10 podstatně běžnější užití v singuláru, a *zalyžovat si*, kde je naopak běžnější užití v plurálu.

o role agens–patiens (*bratr a sestra se navštěvovali*) nebo agens–adresát (*bratr a sestra si posílali dopisy*). Účastníky těchto dějů jsou tedy typicky živé bytosti, nejčastěji lidé, třebaže lze najít i protipříklady (*magnety se vzájemně přitahovaly*). Kvantovací slovesa naproti tomu neimplikují účastníka, kterému by byla přisouzena dvojí sémantická role (nejde-li o kvantovací slovesa užitá s recipročním významem, o tom ještě níže), levovalenční participant proto nezřídka nemá povahu agentu, ale „jen" nositele děje a v mimojazykové realitě mu odpovídá neživá entita (srov. *větve se zatřásly*, *dveře zavrzaly*, *vlak zahoukal* aj.).

Posoudíme-li nyní znovu tři „potenciálně relevantní" vlastnosti sloves typu *zaklepat*, srov. odd. 1, a to s ohledem na dvoudějová reciproka, lze říci, že:

1. denotát obou typů jazykových prostředků je rozčlenitelný na samostatné a dále de facto nedělitelné dějové elementy,
2. pokud bychom reciproční výraz *navštívit se (vzájemně)* pokládali za sloveso derivované od slovesa *navštívit*, pak by platilo, že kvantovací slovesa typu *zaklepat* i dvoudějová reciproka označují komplexní děje, jejichž elementy je možno označit slovotvorně souvisejícím slovesem, které samo o sobě nemůže označovat komplexní děj jako celek,
3. vlastnost ‚nedeterminovanost slovesa akuzativním objektem' mají kvantovací slovesa a reciproka akuzativního typu.

Zdá se mi, že vlastnosti 1–3 nejenže jsou typické pro obě porovnávané skupiny jazykových prostředků, ale mají rovněž příčinnou souvislost se sledovanou početní dvojznačností. Vlastnost 1 je samozřejmě jen triviální podmínkou pro to, aby bylo možné vůbec uvažovat o kvantifikaci dvojího druhu: kvantifikaci celku nebo jeho částí. Vlastnost 2 pokládám rovněž za potenciálně relevantní: dějové elementy, které tvoří denotát příslušného kvantovacího nebo recipročního slovesa, jsou existencí souvztažného lexikálního označení jakoby zvýznamněny, a stávají se tak přístupnější k tomu vstoupit do vztahu s kvantifikátorem. Z druhé strany ale samozřejmě také platí, že lexikální pojmenování je k dispozici především proto, že dějové elementy kvantovacích sloves typu *zaklepat* a dvoudějových reciprok představují samostatné ucelené děje, resp. mohou tak být vnímány. Jednodějová reciproka naproti tomu denotují děje, které jsou rovněž složené, ale jejich složky nelze bez obtíží identifikovat jako samostatné dějové jednotky, s čímž koresponduje to, že nebývá k dispozici slovotvorně souvztažné sloveso, které by dané složky označovalo. Vlastnost 3 pak koresponduje s tím, že kvantovací slovesa typu *zaklepat* ani reciproka typu *navštívit se* nevyjadřují vznik nějaké entity / nějakých entit v důsledku realizace děje, srov. odlišnou povahu verb efficiendi typu *postavit dům*, *napsat dopis*, *uvařit oběd* aj. Např. ve větě *Martin a Pavla se vzájemně navštívili* účastníci označení

jmény *Martin* a *Pavla* odpovídají patientům jednoho a druhého děje (Martin byl navštíven Pavlou a Pavla byla navštívena Martinem), tyto patienty však existují nezávisle na obou dějích, nevznikají jimi. Vznikat jimi nemohou, protože patiens jednoho děje je „současně" agentem druhého děje, a role agentu vyžaduje splnění existenciální presupozice (entita, která doposud nevznikla, by nemohla být původcem děje). Lze odhadovat, že právě skutečnost, že dějem nevznikají nové substance, snižuje komunikační důležitost informace o počtu dějů, a je tedy faktorem, který působí ve prospěch sledované početní dvojznačnosti. Ať větu *Dědeček dvakrát zaklepal na dveře* čteme ve smyslu dvou klepnutí nebo ve smyslu dvou sérií klepnutí, počet účastníků děje je týž (dědeček a jedny dveře); ať větu *Martin a Pavla se dvakrát vzájemně navštívili* čteme ve smyslu dvou návštěv nebo ve smyslu čtyř návštěv, na počet účastníků děje to nemá žádný vliv (reciproční situace se v každém případě účastní jen Martin s Pavlou). Z vyššího počtu dějů tedy nevyplývá vyšší počet jejich účastníků. Srov. např. *Dědeček dvakrát klepnul na dveře – Dědeček čtyřikrát klepnul na dveře*; *Martin jednou navštívil Pavlu – Martin dvakrát navštívil Pavlu* (v rámci předpokládané reciproční situace) vs. *Dědeček dvakrát za život postavil dům – Dědeček čtyřikrát za život postavil dům* (v tomto případě z vyššího počtu dějů vyplývá vyšší počet účastníků, tj. entit dějem vzniklých, srov. vyplývající významy ‚postavil dva domy' – ‚postavil čtyři domy'). Je ale nutno znovu zdůraznit, že tato hypotéza se vztahuje jen na reciproka akuzativního typu – jiné typy reciprok entity vznikající dějem vyjadřovat mohou. Srov. výše doklad (21), zahrnující větu *dvakrát na sebe podali vzájemně podnět podřízený i nadřízený*, která nepochybně vyjadřuje objekty vznikající dějem. Není myslím bez zajímavosti (třebaže možná jde o „dílo náhody"), že v tomto případě je kvantifikovaná reciproční konstrukce v daném kontextu početně jednoznačná.

Připomeňme nyní, jak byla v odd. 1 formulována (souhrnně pojatá) podmínka nutná k tomu, aby příslušné kvantovací sloveso umožňovalo vznik sledované početní dvojznačnosti, a posuďme, zda je aplikovatelná rovněž na reciproční výrazy. Tedy:

> Vznik sledované početní dvojznačnosti umožňují jen taková slovesa, která ve svém aktuálním užití vyjadřují komplexní děj, rozčlenitelný na děje elementární, přičemž tato komplexnost není podmíněna kvantitou denotátu některého z argumentů slovesa.

Jednalo se v podstatě o sloučení (tam uvedených) podmínek/vlastností 1 a 3. Domnívám se, že také v případě reciprok je možné příslušnou podmínku formulovat na základě sémanticko-syntaktických vlastností 1 a 3 a slovotvorně založenou vlastnost 2 využít jen jako opěrné, pomocné kritérium. Problém je ale v tom, že v případě reciprok komplexnost denotovaného děje ve skutečnosti je podmíněna kvantitou

denotátu některého z argumentů slovesa: účastníci děje musejí být nejméně dva, protože reciproční situace předpokládá nejméně dva agenty a nejméně dva patienty (pro reciproka akuzativního typu). Věty typu **Martin se vzájemně navštívil* jsou tedy pochopitelně negramatické. Jde ale o to, že přesný počet elementárních dějů nemá přímý vztah k počtu jejich účastníků, tj. ke zvýšení počtu dějů není nutno zvýšit počet účastníků. Tato charakteristika platí rovněž pro kvantovací slovesa typu *zaklepat*. Domnívám se, že výše uvedenou (souhrnně) pojatou podmínku je možné přeformulovat následujícím způsobem tak, aby odpovídala popsaným skutečnostem:

> Vznik sledované početní dvojznačnosti umožňují jen takové predikáty, které vyjadřují aktuálně pojatý komplexní děj, rozčlenitelný na děje elementární, přičemž přesný počet elementárních dějů nemá vliv na počet účastníků reprezentujících argumenty predikátu.[18]

3 K pozici kvantifikátoru ve významové struktuře vět

V odd. 1 jsem uvedl, že jedním z předpokladů početní dvojznačnosti vět zahrnujících kvantovací sloveso je interakce dvou výrazů vyjadřujících kvantum (množství). Totéž samozřejmě platí i pro věty s recipročními výrazy. Obsahuje-li tedy věta dva kvantifikátory, vyvstávají pochopitelně, alespoň v teoretické rovině, dvě možné interpretace lišící se tím, který z kvantifikátorů je uplatněn dříve. To, která z těchto interpretací je upřednostněna, závisí, předpokládám, na tom, který z kvantifikátorů má těsnější vztah k sémantickému jádru věty, tj. k predikátu. Níže bude pojednáno o možné (v zahraniční literatuře postulované) analogii mezi větami s jednodějovými i dvoudějovými reciproky a nereciprocními větami se subjektem obsazeným koordinační skupinou, a to právě s ohledem na pozici kvantifikátoru ve významové struktuře těchto vět.

Siloniová (2012) upozorňuje na souvislost mezi větami typu (28) a větami typu (29), resp. (30):[19]

(28) *John and Bill carried a piano upstairs five times.*

(29) *John and Mary kissed five times.*

(30) *John and Mary kissed each other five times.*

[18] S ohledem na ne zcela vyjasněný gramatický status reciprocních výrazů, srov. terminologickou poznámku v úvodu tohoto oddílu, zde místo termínu *sloveso* užívám termín *predikát*.

[19] Příklady (29) a (30) jsou za účelem ilustrativnosti převzaté od Dimitriadise (2008), protože Siloniová (2012) pracuje s hebrejskými příklady.

Příklad (28) má kolektivní interpretaci a distributivní interpretaci. Při kolektivní interpretaci (která je v daném případě přirozená/pravděpodobná) má agens povahu skupiny tvořené Johnem a Billem, tj. John a Bill uskutečňují daný děj společně. Kvantifikátor se nutně vztahuje k ději takto pojatému, a věta je tudíž početně jednoznačná, tj. vyjadřuje, že proběhlo právě pět dějů. Příkladu (28) v této (kolektivní) interpretaci je analogický příklad (29), chápeme-li sloveso *kiss* jako významově symetrické reciprokum: John a Mary tu představují kolektivní agens, který společně realizuje děj líbání; John a Mary k ději přispívají „každý svým dílem", ale tyto „díly" jsou nesamostatné složky děje, a kvantifikátor se k nim vztahovat nemůže – věta má tedy jen tu interpretaci, že proběhlo pět dějů (líbání). Má-li věta (28) distributivní interpretaci, pak John a Bill nereprezentují kolektivní agens, ale každý z nich je agentem samostatného děje, tj. John vynášel piano sám a Bill také vynášel (stejné nebo jiné) piano sám (pomíjím nyní tu okolnost, že toto čtení je z pragmatických důvodů téměř vyloučené). Věta (28) v distributivní interpretaci je v důsledku toho početně dvojznačná: číslovka vyjadřuje buď celkový počet případů, kdy John nebo Bill vynášeli piano, nebo se zvlášť počítají případy, kdy piano vynášel John, a případy, kdy piano vynášel Bill – celkový počet případů vynášení piana je pak roven deseti. Věta (30) se chová analogicky jako věta (28) interpretovaná distributivně, chápeme-li výraz *kissed each other* jako vyjádření asymetrických dějů. Věta (30) tedy označuje současně případy, kdy John políbil Mary (třeba na tvář), a případy, kdy Mary políbila Johna (třeba také na tvář). Kvantifikátor pak může udávat buď celkový počet případů, kdy John políbil Mary nebo Mary políbila Johna (tj. celkem došlo k pěti políbením), nebo zvlášť počet případů, kdy John políbil Mary, a počet případů, kdy Mary políbila Johna (tj. celkem došlo k deseti políbením).

Věta (28) interpretovaná distributivně a věta (30) jsou skutečně analogické v tom ohledu, že vyjadřují děje se dvěma agenty a že je buď zvlášť kvantifikováno Johnovo vynášení piana a Billovo vynášení piana, nebo je kvantifikováno vynášení piana Johnem **nebo** Billem, resp. že je buď zvlášť kvantifikováno Johnovo líbání a Maryino líbání, nebo je kvantifikováno líbání uskutečňované Johnem **nebo** Mary. Na základě této analogie by snad bylo možno namítnout, že analogizování kvantovacích sloves a recipročních výrazů není namístě, jelikož početní víceznačnost vět obsahujících kvantovací sloveso a násobnou číslovku nijak nesouvisí s distributivností děje (ten totiž v případech jako *Dědeček pětkrát zaklepal na okno* distributivní není). Domnívám se ale, že jsou jazykové aspekty, které věty s dvoudějovými reciproky typu *Jan a Marie se pětkrát políbili na tvář* poněkud oddalují od případů typu *Jan a Marie mi včera pětkrát zatelefonovali* a naopak je přibližují k větám s kvantovacími slovesy typu *Dědeček pětkrát zaklepal na okno*; analogizování kvantovacích sloves a recipročních výrazů je tudíž oprávněné/smysluplné. O zmíněných jazykových aspektech pojednám v následujících odstavcích.

Věty typu (28) interpretované distributivně (dále budu pracovat s jejich českými obdobami) lze chápat jako výsledek kontrakce, srov.:

(31) *Jan a Marie mi včera pětkrát zatelefonovali.*

a) ← *(((Jan mi včera zatelefonoval) pětkrát)) a ((Marie mi včera zatelefonovala) pětkrát))* – proběhlo celkem deset telefonátů

b) ← *(((Jan mi včera zatelefonoval) nebo (Marie mi včera zatelefonovala)) pětkrát)* – proběhlo celkem pět telefonátů

Rozdíl je tedy v tom, jestli je dříve realizována konjunkce obou vět anebo determinace kvantifikátorem. Na rovině jazykových prostředků se tento významový a transformační rozdíl projevuje tak, že v případě interpretace a) lze místo spojky *a* užít spojku *i* (*Jan i Marie…*), kdežto v případě interpretace b) lze místo spojky *a* užít spojku *nebo* (*Jan nebo Marie…*). Větu s recipročním interpretací *Jan a Marie se navzájem políbili na tvář* lze sice vnímat jako svého druhu kontrakci souvětí *Jan políbil Marii na tvář a Marie políbila Jana na tvář*, ale obě konstrukce jsou významově odlišné, jelikož mají odlišný predikát: zatímco v uvedeném souvětí se agentům predikuje políbení Marie (v první větě souvětí) a políbení Jana (v druhé větě souvětí), ve větě s reciprokem *políbit se* se agentům predikuje vzájemné políbení. To je podstatný rozdíl oproti případům typu (31), kde se oběma agentům v souvětí i v kontrahované větě predikuje stejný děj, tj. zatelefonování mluvčímu. Navíc se zdá, že u vět obsahujících koordinační skupinu ve funkci subjektu a číslovku determinující predikát se počet dějů „vypočítává" odlišným způsobem v závislosti na tom, zda obsahují predikát reciproční nebo nereciproční, srov. příklady (31) a (32):

(32) *Jan a Marie si včera pětkrát vzájemně zatelefonovali.*

a) ← *((Jan včera zatelefonoval Marii a Marie včera zatelefonovala Janovi) pětkrát)* – proběhlo celkem deset telefonátů

b) ← *(((Jan včera zatelefonoval Marii) nebo (Marie včera zatelefonovala Janovi)) pětkrát)* – proběhlo celkem pět telefonátů

Interpretace b) (kdy se děje „započítávají", ať jsou konané kterýmkoli z agentů) jsou v příkladech (31) a (32) analogické, avšak interpretace a) jsou odlišné: jednoduše řečeno, v příkladu (31) se nejprve násobí pěti a až potom se násobí dvěma (neboli sčítají se dvě skupiny po pěti), kdežto v příkladu (32) se naopak nejdříve násobí dvěma (neboli sčítají se dva elementární děje) a až potom se násobí pěti. Daná věta tedy při interpretaci ve smyslu deseti dějů vyjadřuje, že dvojic dějů (kdy Jan zatelefonoval Marii a Marie, dost možná v reakci na to, zatelefonovala Janovi) bylo pět, spíše než že by vyjadřovala, že pětice dějů (kdy Jan zavolal Marii nebo Marie zavolala Janovi) byly dvě. Netvrdím ovšem, že je tato druhá interpretace (analogická interpretaci (31a)) vyloučená. Zdá se mi, že překážkou pro ni je pří-

tomnost recipročního markeru *navzájem*/*vzájemně*; na druhou stranu pro větu bez tohoto adverbia by interpretace ve smyslu deseti zavolání byla málo pravděpodobná, alespoň dle mého jazykového povědomí. Při užití recipročního markeru je přirozené seskupovat děje nejprve do dvojic vyznačujících se „opačným směrem" dějů, srov. výše doklad (22) obsahující větu *Manželé si musí před ikonou třikrát navzájem plivnout do tváře*. To by korespondovalo s předpokladem, že dvoudějová reciproka jsou spíše autonomní slovesa než (prvky) syntaktické konstrukce, srov. terminologickou poznámku v odd. 2. Význam dvoudějových reciprok má binární podstatu;[20] je přirozené nejdříve realizovat kvantifikaci, která je inkorporována do významu slovesa, a teprve potom kvantifikaci, která je vůči slovesu externí, tj. je vyjádřena číslovkou na *-krát*.

Případy s dvoudějovými reciproky typu (32) se podstatně liší od případů typu (31), které tematizuje Siloniová (2012): v nich kvantita děje vyplývá jen ze vztahu mezi subjektem a predikátem, zatímco v případech typu (32) se v tomto vztahu sice odráží (subjekt musí být obsazen výrazem referujícím ke dvěma (nebo více) účastníkům), ale současně je predikátu s recipročním významem inherentní. Tento sémantický rys mají rovněž slovesa kvantovací; rozdíl je v tom, že podstata jejich významu není binární jako u dvoudějových reciprok (třebaže slovesa typu *zamrkat* lze užít i k označení dvou dějů, jednotlivých mrknutí). Je-li tedy kvantovací sloveso rozvito číslovkou na *-krát*, je přirozené danou větu číst tak, že skupina elementárních dějů označených slovesem je „vynásobena" hodnotou číslovky, nikoli naopak. Pokud by v takové větě byl subjekt tvořen koordinační skupinou a věta by byla interpretována distributivně, pak by kvantifikace plynoucí z přítomnosti koordinační skupiny byla provedena nejspíše až v posledním kroku, např.:

(33) *Jan i Marie zaklepali (každý) pětkrát.*

Jsou-li kvantifikovány komplexní děje označené kvantovacím slovesem (série klepnutí), pak daná věta, alespoň teoreticky, referuje ke dvaceti nebo více elementárním dějům: počet dějů označených kvantovacím slovesem (dva nebo více) je vynásoben pěti (v důsledku hodnoty násobné číslovky) a tato hodnota je posléze vynásobena dvěma (v důsledku syntaktické podoby subjektu).

[20] Nic na tom nemění ani případy, kdy subjekt recipročního predikátu zahrnuje více než dva účastníky a reciprokum referuje k více než dvěma dějům, tak, že tyto děje nemusejí nutně probíhat „obousměrně" mezi každou dvojicí účastníků. Srov. příklad z Dalrympleové at al. (1998): *„The captain!" said the pirates, staring at each other in surprise*. Tyto případy je myslím nutné považovat za sekundární, (kon)textově podmíněné, vycházející ze základní významové podoby recipročních sloves, tj. z případů, kdy denotované děje mají dva aktéry a v souladu s tím mají binární podstatu.

Poznámka k časovým adverbiím: Výše uvedená formulace, že v příkladu (31) se **nejprve** násobí pěti a až **potom** se násobí dvěma, zatímco v příkladu (32) je to přesně obráceně, reflektuje mnou předpokládaný způsob kompozice významu věty, odpovídající způsobu její syntaktické výstavby. Např. ve spojení *pět vzájemných telefonátů* je determinace adjektivem *vzájemných* uplatněna „dříve“ než kvantifikace číslovkou *pět* v tom smyslu, že adjektivum a substantivum tvoří bezprostřední složky, tj. daný výraz má strukturu (*pět* (*vzájemných telefonátů*)). Při slovesném vyjádření, exemplifikovaném v příkladu (32), předpokládám obdobnou strukturu, tj. (*pětkrát* (*si vzájemně telefonovali*)).[21] V tomto smyslu je tedy determinace adverbiem *vzájemně* realizována dříve než determinace číslovkou *pětkrát*. To, že adverbium *vzájemně*, které indikuje reciproční povahu děje, a tedy jeho komplexnost, tvoří bezprostřední složku s výrazem *zatelefonovali si*, koresponduje i s povrchovým slovosledem věty. Povšimněme si, že v příkladu (31) (*Jan a Marie mi včera pětkrát zatelefonovali*) je „násobenost děje dvěma“ vyjadřována výrazem *Jan a Marie*, který není součástí predikátu tak jako adverbium *vzájemně*, ale obsazuje syntaktickou pozici subjektu. Proto je myslím namístě předpokládat, že násobení pěti má při kompozici významu dané věty „přednost“ před násobením dvěma. Je pravda, že v případě věty (32) by byl přijatelný i povrchový slovosled s opačným pořadím násobné číslovky a recipročního adverbia, tj. … *vzájemně dvakrát*… Pořadí … *dvakrát vzájemně*… je ale zřejmě preferovanou variantou, soudě podle sondy provedené v korpusu SYN v10: kombinace typu „násobná číslovka na *-krát* + adverbium *vzájemně*“ jsou zde zhruba dvakrát frekventovanější než slovosledně opačné kombinace (v poměru 74 : 30), navíc – symptomaticky – zhruba polovina těchto opačných kombinací je takových, že následují až po slovese, tj. např. *navštívili jsme se vzájemně bezpočtukrát*; lze to považovat za projev tendence k tomu, aby adverbium *vzájemně* tvořilo bezprostřední složku se slovesem, k němuž významově náleží těsněji než násobná číslovka.[22] Jako další argument na podporu výše uvedené hypotézy o rozdílu ve významové kompozici vět (31) a (32) lze uvést (ne)možnost přímo kvantifikovat děje konané jednotlivými agenty, srov.:

(34) *Jan a Marie mi včera zatelefonovali, každý pětkrát.*

(35) ?*Jan a Marie si včera vzájemně zatelefonovali, každý pětkrát.*

[21] Při „externí“ kvantifikaci, kdy se počítají komplexní děje, tj. reciproční situace, je sémantická kompozice výrazu ve shodě s jeho syntaktickou strukturou, ale při kvantifikaci „interní“ je s ní v rozporu (kvantifikovány jsou jednotlivé telefonáty, nikoli vzájemné telefonáty).

[22] Při vyhodnocování dat jsem ale nerozlišoval, jestli jde o reciprokum jednodějové nebo dvoudějové a jestli jsou případně počítány elementární děje nebo komplexní děje.

Věta (35) je pravděpodobně nepřijatelná, a sice proto, že tímto způsobem nelze „obejít“ vzájemnostní adverbium a reciproční predikát vůbec a přímo kvantifikovat děje, které jsou označitelné predikátem nereciprocním (*zatelefonovat*). Věta by byla přijatelná například v takovéto podobě (s kvantifikátorem v konstrukci se slovesem *zatelefonovat*):

(36) *Jan a Marie si včera vzájemně zatelefonovali, každý tomu druhému zatelefonoval pětkrát.*

Je vhodné ještě dodat, že užití zmíněných časových adverbií nemá indikovat pořadí mentálních operací probíhajících v mysli uživatele jazyka při interpretaci věty – to se s předpokládanou kompozicí významu věty nemusí shodovat. Bez odpovídajícího výzkumu, např. psycholingvistického, nelze o těchto operacích vyslovovat relevantní domněnky.[23]

Zdá se, že anglickým větám s výrazem *each other* v češtině zřejmě více odpovídají věty s recipročním výrazem *jeden – druhý* než věty, v nichž je reciprocita vyjádřena recipročním výrazem *se*/*si*, příp. dlouhými podobami *sebe*, *sobě*, *sebou*. Srov. výše uvedený příklad (30) a příklad (37):

(37) *Jan a Marie* ***jeden druhého políbili pětkrát****.*

Nemůže asi být pochyb o tom, že výraz *políbili jeden druhého* je syntaktickou konstrukcí, nikoli lexikální jednotkou (jak je možné hodnotit dvoudějová reciproka typu *políbit se (vzájemně na čelo)*). Přesto se zdá, že při interpretaci věty (37) ve smyslu deseti dějů je čtení ‚nejprve násobím dvěma, až potom násobím pěti‘ podobně přirozené jako u analogické věty s dvoudějovým reciprokem a adverbiem *navzájem*/*vzájemně*. Lze vyslovit domněnku, že (předpokládané) preferované pořadí kvantifikátorů ve významové stavbě věty (37) má souvislost s tím, že výraz *jeden – druhý* má ke slovesu *políbit* těsnější syntakticko-sémantický vztah než kvantifikátor *pětkrát*, což zřejmě koresponduje s tím, že výraz *jeden – druhý* je do značné míry idiomatizovaný a vyjadřuje nejen kvantitu děje, ale také jeho kvalitu, způsob provedení. Předpoklad o (značné míře) idiomatizovanosti výrazu *jeden – druhý* je opakem toho, co tvrdí Heimová, Lasnik a May (1991a; 1991b). Podle těchto autorů je výraz *each other* syntaktickou konstrukcí, která k významu věty přispívá zcela kompozicionálně; výraz *each* vyjadřuje univerzální kvantifikaci, resp. distribuci děje na skupinu entit, zatímco výraz *other* vyjadřuje význam/podmínku různosti (stojí-li jeden nebo druhý výraz ve větě samostatně, je podle autorů jejich sémantika

[23] Za tento podnět děkuji anonymnímu recenzentovi textu.

stejná). Např. v logické formě věty *The men saw each other* je komponent *each* „odtržen“ od komponentu *other* (zůstane tam po něm stopa symbolizovaná symbolem *e*) a je přičleněn k nominální frázi *the men*. V některých případech koresponduje s pozicí komponentu *each* na rovině logické formy i povrchová podoba věty, srov.:

(38) *Mary and Sally introduced themselves to each other.*

(39) *Mary and Sally each introduced themselves to the other.*

K uvedenému pojetí mám dvě stručné poznámky: 1. Míra idiomatizace výrazu typu *each other* se v jednotlivých jazycích může různit, např. je možné, že český výraz *jeden – druhý* je více idiomatizovaný než anglický výraz *each other*; tomu by nasvědčovala nemožnost „roztrhnout“ komponenty tohoto výrazu způsobem, který je demonstrován v příkladu (39). 2. Věty, v nichž je v angličtině výraz *each* „odtržen“ od výrazu *other*, je skutečně možné doložit, srov. doklad ze starší anglické literatury (výraz *each* tu ovšem není připnut k nominální frázi jako v příkladu (39)):

(40) *As soon as prayers were ended, a young maid of Long Newton, with a garland of flowers, and a young man (a bachelor of a different parish) entered the house, and* ***each kissed the other three times*** *in name of the Father, Son, and Holy Ghost.* (John Britton (1814): The Beauties of England and Wales); obdobně by asi bylo možné říct i v češtině: *… jeden políbil druhého třikrát…*

Existence takových dokladů naznačuje, že případy, kdy výrazy *each* a *other* stojí těsně vedle sebe, a případy, kdy ve větě stojí samostatně, nejsou významově zcela totožné a mohou vyvolávat pochybnosti o empirické adekvátnosti teorie Heimové, Lasnika a Maye, resp. naznačovat, že rovněž v angličtině je výraz *each other* v jisté míře idiomatizovaný, sémanticky nekompozicionální. Srov. totiž doklad (40) s jeho modifikací na: *… and they kissed each other three times…* Zdá se mi, že zatímco u dokladu (40) je plauzibilní ta interpretace, že nejprve mladík třikrát políbil dívku a posléze dívka třikrát políbila chlapce, příp. obráceně, modifikovaný doklad (40) by s ohledem na přítomnost výrazu *each other* bylo přirozené číst tak, že chlapec políbil dívku a vzápětí dívka chlapce, příp. obráceně, a to se stalo třikrát.

4 Kvantovací slovesa ve funkci recipročních výrazů

Tyto případy jsou poměrně vzácné kvůli tomu, že reciproka typicky vyjadřují děje s agentem a patientem, např.: *Petr a Marie se (navzájem) objali, urazili, nesnášeli, navštívili* atp.,[24] a kvantovací slovesa patiens neimplikují (syntakticky jsou často bezobjektová, popř. jsou rozvita objektem, který nemá významovou povahu patientu; srov. odd. 1). Základem reciprok se mohou stát jen taková kvantovací slovesa,

která svým neakuzativním syntaktickým doplněním vyjadřují adresáta;[25] jde pak o reciproka vyjadřující vztah mezi agentem a adresátem. Např. *psi na sebe zuřivě zaštěkali*, *milenci na sebe spiklenecky zamrkali*, *naštvaní řidiči si vzájemně zabouchali na okno*. Vzhledem k tomu, že výskytů kvantovacích sloves užitých recipročně je celkově málo (máme-li na mysli doklady zahrnuté do korpusu SYN v10), není překvapivé, že případy kvantovacích sloves užitých recipročně a rozvitých násobnou číslovkou jsou vyloženě vzácné. Poznatky prezentované v tomto oddíle jsou tak převážně introspektivní a nemálo spekulativní. Podařilo se mi najít jen jeden korpusový doklad s uvedenou kombinací výrazů:

(41) *Švédská princezna Victoria a britský princ Wiliam* ***na sebe několikrát zamrkali****, začervenali se – a už je z toho problém.* (SYN v10)

Případy recipročně užitých kvantovacích sloves rozvitých násobnou číslovkou jsou oproti případům, kdy násobná číslovka rozvíjí buď kvantovací sloveso neužité recipročně, nebo reciprokum nezaložené na kvantovacím slovese, jiné v tom, že se číslovka může potenciálně vztahovat buď ke kvantovacímu slovesu, nebo k reciproku, čímž se zvyšuje počet kombinatorických možností, resp. potenciálních interpretací daného spojení. Srov. např. větu *Petr a Marie na sebe dvakrát zamrkali*. V úvahu přicházejí čtyři interpretace:

1. kvantifikátor se vztahuje ke kvantovacímu slovesu, přičemž
   a) vyjadřuje počet elementárních dějů, tj. jednotlivých mrknutí: Petr dvakrát mrkl směrem k Marii a Marie dvakrát mrkla směrem k Petrovi,
   b) vyjadřuje počet dějových celků: série mrknutí vyslané od Petra k Marii byly dvě a série mrknutí vyslané od Marie k Petrovi byly rovněž dvě – celkem tedy proběhly čtyři série mrknutí;

2. kvantifikátor se vztahuje k recipročnímu výrazu (počítají se nutně jen série mrknutí), přičemž
   a) vyjadřuje počet sérií realizovaných kterýmkoli z aktérů: Petr vyslal jednu sérii mrknutí k Marii a Marie vyslala jednu sérii mrknutí k Petrovi,

[24] V zájmu zjednodušení výkladu je zde uplatňované pojetí patientu nemálo paušalizující (a zjednodušující). Jistě neplatí, že by ve všech případech, kdy se reciprokum významově zakládá na slovese rozvitém akuzativním objektem, tento akuzativní objekt vyjadřoval patiens ve smyslu objektu fyzicky zasaženého dějem. Srov. např. *nesnášet někoho* – objekt vyjadřuje stimul a současně cíl děje; *hledat někoho* – objekt vyjadřuje cíl děje.

[25] O zde uplatňovaném pojetí sémantické role adresáta platí totéž, co bylo v pozn. 24 řečeno o pojetí sémantické role patientu.

b) vyjadřuje počet dvojic sérií mrknutí v recipročním vztahu: případy, kdy Petr zamrkal na Marii a Marie zamrkala na Petra, byly dva – celkem tedy proběhly čtyři série mrknutí.

Čtení 1a implikuje čtení 2a: jestliže Petr mrkl celkem dvakrát a Marie také mrkla celkem dvakrát, pak série mrknutí byly nutně právě dvě;[26] ze čtení 2a ovšem čtení 1a nevyplývá. Čtení 1b a 2b jsou stejná, pokud jde o vyjadřovaný počet sérií, avšak liší se v tom, jak se k tomuto počtu dospívá: v případě čtení 2b je přirozený ten výklad, že se vychází od dvojic sérií charakterizovaných recipročním vztahem (tedy od zamrkání Petra směrem k Marii plus zamrkání Marie směrem k Petrovi), a tato hodnota se násobí hodnotou číslovky na *-krát*. V případě čtení 1b je naopak přirozený ten výklad, že se vychází od dvojic sérií realizovaných jednak Petrem, jednak Marií, a tato hodnota se násobí počtem dva vyplývajícím z recipročního významu věty. Srov. diskusi o této problematice v odd. 3.

Mohli bychom větu *Petr a Marie na sebe dvakrát zamrkali* upravit tak, aby jednoznačně vyjadřovala některý z výše naznačených významů? Nabízela by se možnost doplnění distributivního výrazu *každý*: *Petr a Marie na sebe každý dvakrát zamrkali*. Hypoteticky by užití tohoto prostředku mělo vylučovat obě čtení typu 2, jenže, jak už bylo řečeno výše: čtení 1a implikuje čtení 2a a mezi čteními 1b a 2b není rozdíl, pokud jde o celkový počet dějových sérií. Tím se kontrast mezi čteními typu 1 a 2 oslabuje a oba typy jsou při interpretaci těžko rozlišitelné. Zdá se mi, že pokud je užita neurčitá číslovka jako v dokladu (41), kontrast mezi potenciálními interpretacemi je oslaben ještě více. Ze strany recipienta však není příliš důvod o jejich rozlišení vůbec usilovat – sdělení je smysluplné při kterékoli z možných interpretací, tj. jednotlivá čtení nejsou disjunktní.

5 K (ne)uzuálnosti potenciálních interpretací

V textu jsem se doposud (téměř) nevěnoval otázce, nakolik jsou obě protikladná čtení, tj. počítání elementárních dějů vs. počítání jejich celků, v úzu běžná. Je namístě si položit také otázku, jaké faktory vedou ke zpravděpodobnění jednoho nebo druhého čtení. Jistě tu hraje roli hodnota násobné číslovky, a to ve vztahu k sémantickému typu predikátu (je relevantní, jestli jde o kvantovací sloveso nebo o reciprokum), srov.:

[26] Asi nelze vyloučit možnost interpretace v tom smyslu, že Petr dvakrát mrkl na Marii a Marie dvakrát mrkla na Petra a to se opakovalo vícekrát (tedy zhruba: *Petr a Marie na sebe několikrát vzájemně dvakrát mrkli*), pokládám ji ale za nepříliš pravděpodobnou.

(42) *Dvakrát zaklepal na dveře.*
(43) *Třikrát zaklepal na dveře.*
(44) *Čtyřikrát zaklepal na dveře.*
(45) *Dvakrát se vzájemně navštívili.*
(46) *Třikrát se vzájemně navštívili.*
(47) *Čtyřikrát se vzájemně navštívili.*

Zdá se mi, že jde-li o zaklepání na dveře, vyjadřuje číslovka *dvakrát* spíše počet sérií, kdežto číslovky *třikrát* a *čtyřikrát* vyjadřují spíše počet jednotlivých klepnutí; jde-li naopak o vzájemné návštěvy, vyjadřují číslovky *dvakrát* a *čtyřikrát* spíše počet jednotlivých návštěv, zatímco číslovka *třikrát* vyjadřuje spíše počet vzájemných návštěv (případů, kdy A navštívil B a předtím/potom B navštívil A). Roli ale jistě hrají další faktory, jako je určitost vs. neurčitost násobné číslovky, v případě reciprok pak (ne)vyjádření recipročního markeru a jeho případná pozice vůči násobné číslovce. Analýza těchto faktorů (a některých dalších), resp. míry uzuálnosti jedné nebo druhé interpretace při jejich různých kombinacích, je příliš komplikovaná na to, aby mohla být prezentována ještě v rámci této studie. Těmto otázkám proto plánuji věnovat samostatnou (návaznou) studii.

6 Závěr

Čtenář si možná povšiml toho, že denotáty kvantovacích sloves typu *zaklepat* a reciprok typu *urazit se (vzájemně)* byly v textu pojmenovávány, resp. charakterizovány mírně odlišným způsobem, aniž by tato odlišnost byla komentována. V případě kvantovacích sloves typu *zaklepat* jsem mluvil o (denotovaném) komplexním ději, zatímco v případě reciprok typu *urazit se (vzájemně)* byla řeč o reciprokách dvoudějových, příp. o dějovém celku. Tento terminologický rozdíl – lapidárně vyjádřitelný jako protiklad mezi **komplexním dějem** a **dějovým komplexem** – indikuje důležitý rozdíl sémantický. Kvantovací slovesa typu *zaklepat* mají zkrátka jednodějový denotát, tj. označují komplexní děj (rozčlenitelný na děje elementární), zatímco reciproka typu *urazit se (vzájemně)* označují v prototypických případech dva děje, tj. dějový komplex (oba děje nejsou zcela nezávislé, je mezi nimi určitý vztah). Uvedený rozdíl má souvislost ještě s další významovou diferencí: není-li dvoudějové reciprokum determinováno určitou číslovkou a počet referovaných agentů je roven dvěma, pak je predikát přirozeně interpretován ve smyslu ‚právě dva děje'; naproti tomu počet (elementárních) dějů označovaný kvantovacími slovesy, která ve větě nejsou determinována určitou číslovkou, je neurčitý – tato slovesa jsou přirozeně interpretována ve smyslu ‚dva a více' nebo přesněji řečeno ‚dva a více, ale spíše více než dva, avšak ne o příliš mnoho více'. Oba popsané významy zřejmě

paradoxně přispívají k tomu, že v konstrukcích s určitou číslovkou *dvakrát* není neobvyklé počítání celků, třebaže obecně se jako preferovaná možnost jeví počítání jednotlivých dějů. V případě kvantovacích sloves typu *zaklepat* je totiž interpretace ve smyslu ‚právě dva děje' v rozporu s významem ‚spíše více než dva děje' (srov. výše) a v případě dvoudějových reciprok zase explicitní vyjádření počtu dva určitou číslovkou není nutné. Věty *dvakrát zaklepal na dveře* a *dvakrát se vzájemně navštívili* tudíž není neobvyklé číst jako: proběhly dvě série klepnutí na dveře, resp. uskutečnily se celkem čtyři návštěvy. V případě konstrukcí s číslovkami jiných hodnot může být základní, přirozená interpretace počtu dějů odlišná. Podrobnější, empiricky založený průzkum těchto aspektů bude předložen v samostatné studii, srov. odd. 5.

Lze vyslovit domněnku, že významový rozdíl mezi komplexním dějem a dějovým komplexem se formálně odráží ve struktuře denotujícího výrazu: v případě kvantovacích sloves je dějová kvantita indikována prostřednictvím vázaných morfémů (***za***-*klep*-***a***-*t*), zatímco v případě dvoudějových reciprok je indikována prostřednictvím volných reflexivních morfémů *se*/*si*, příp. také (syntakticky) pomocí recipročních adverbií. Případy „interní" kvantifikace kvantovacího slovesa (*dvakrát zaklepat* ve smyslu ‚dvakrát klepnout') lze tedy interpretovat tak, že se tu číslovka významově vztahuje ke kořenu *-klep-*, zatímco případy „externí" kvantifikace téhož sloveso (*dvakrát zaklepat* ve smyslu ‚provést dvě série klepnutí') lze interpretovat tak, že tu číslovka modifikuje kmen *zaklepa-*;[27] případy „interní" kvantifikace dvoudějového reciproka (*dvakrát se vzájemně navštívili* ve smyslu ‚proběhly dvě návštěvy') je možné vysvětlit tak, že tu číslovka modifikuje sloveso *navštívit*, zatímco případy „externí" kvantifikace téhož reciproka (*dvakrát se vzájemně navštívili* ve smyslu ‚proběhly čtyři návštěvy') je možné vnímat tak, že tu číslovka modifikuje celý reciproční výraz *se vzájemně navštívili*. Významový protiklad mezi komplexním dějem a dějovým komplexem koresponduje s formálním protikladem mezi kompaktním a nekompaktním vyjadřovacím prostředkem. Na základě toho by bylo možné vysvětlit také intuici, že „externí" kvantifikace je méně přirozená u reciprok než u sloves kvantovacích (srov. odd. 5), a sice tak, že kvantifikátor má u reciprok snadnější přístup do vnitřní struktury výrazu v důsledku jejich výrazové nekompaktnosti, což může favorizovat „interní" kvantifikaci (protože ta není v té míře „interní" jako u kvantovacích sloves). Tento výklad zdá se nachází podporu v kvantifikaci deverbativních substantiv odvozených od kvantovacích sloves, resp. od reciprok: číslovky *dvojitý*, *trojitý*, které se typicky užívají k „interní"

[27] Za tento postřeh děkuji anonymnímu recenzentovi.

kvantifikaci substantiv (*dvojitá okenice*, *dvojitá postel*, srov. v úvodu tohoto textu), se objevují ve spojeních jako *dvojité zaklepání* (např. *dvojité zaklepání na display*), *trojité zabouchání*, kde vyjadřují právě „interní" kvantifikaci (i když ani význam „externí" kvantifikace, tj. počítání dějových sérií, nelze vyloučit), zatímco jejich spojení s nominálními reciproky typu *dvojitá vzájemná návštěva*, *dvojité vzájemné předjetí* v úzu obvyklá nejsou.

LITERATURA

Britton, John (1814): *The Beauties of England and Wales* [svazek 22]. London: Verner and Hood.

Dalrymple, Mary – Kanazawa, Makoto – Yookyung, Kim – Mchombo, Sam – Peters, Stanley (1998): Reciprocal expressions and the concept of reciprocity. *Linguistics and Philosophy*, 21(2), s. 159–210. <https://doi.org/10.1023/A:1005330227480>.

Daneš, František (1985): *Věta a text: Studie ze syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Academia.

Daneš, František – Hlavsa, Zdeněk et al. (1981): *Větné vzorce v češtině* [1. vydání]. Praha: Academia.

Dimitriadis, Alexis (2008): The event structure of irreducibly symmetric reciprocals. In: Johannes Dölling – Tatjana Heyde-Zybatow – Martin Schäfer (eds.), *Event Structures in Linguistic Form and Interpretation*. Berlin: Mouton de Gruyter, s. 327–354. <https://doi.org/10.1515/9783110925449.327>.

Haspelmath, Martin (2007): Further remarks on reciprocal constructions. In: Vladimir P. Nedjalkov (ed.), *Reciprocal Constructions*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 2087–2115.

Heim, Irene – Lasnik, Howardand – May, Robert (1991a): Reciprocity and plurality. *Linguistic Inquiry*, 22, s. 63–101.

Heim, Irene – Lasnik, Howardand – May, Robert (1991b): On 'reciprocal scope'. *Linguistic Inquiry*, 22, s. 173–192.

Kemmer, Suzanne (1993): *The Middle Voice*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.23>.

Kettnerová, Václava – Lopatková, Markéta (2020): Ke způsobům vyjádření závislosti v češtině. *Slovo a slovesnost*, 81(4), s. 243–268.

Komárek, Miroslav (2006): Místo okamžitých sloves v soustavě českého slovesného vidu. In: Miroslav Komárek, *Příspěvky k české morfologii* [2., rozšířené vydání]. Olomouc: Periplum, s. 204–209.

Nedjalkov, Vladimir P. (ed.) (2007): *Reciprocal Constructions*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.71>.

Siloni, Tal (2012): Reciprocal verbs and symmetry. *Natural Language and Linguistic Theory*, 30, s. 261–320. <http://dx.doi.org/10.1007/s11049-011-9144-2>.

SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* [vydání 3., opravené] (2003). Praha: Academia.

SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého* [vydání 2., nezměněné] (1989). Praha: Academia.

SYN v10: *Korpus SYN* [online verze 10 z 22. 2. 2022] (2022). Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Cit. 10. 9. 2022. <https://www.korpus.cz>.

Veselý, Luboš (2014): *Gramatické studie I.: Příspěvky k české aspektologii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Veselý, Luboš – Veselý, Vojtěch (2022): Otázka analogie mezi reciproky a pluralii tantum v češtině. *Linhvistyčni studiji*, 44, s. 19–39. <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2022.44.2>.
Veselý, Luboš – Veselý, Vojtěch – Bláha, Ondřej – Chromý, Jan (2020): *Kapitoly o slovesném vidu nejen v češtině*. Praha: Akropolis.
Zec, Draga (1985): Objects in Serbo-Croatian. In: Mary Niepokuj et al. (eds.), *Proceedings of the 11th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, s. 358–371. <https://doi.org/10.3765/bls.v11i0.1908>.

Ústav pro jazyk český AV ČR
Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
vvesely@ujc.cas.cz

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*, která umožňuje používání, šíření a reprodukci článku za podmínky, že původní článek bude řádně citován. Licenční podmínky jsou dostupné zde: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs.

This is an open access article under the terms of the *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original article is properly cited. The license terms are available here: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.